

Sosyoekonomik durumun ruh sağlığına etkisi: ekonomik belirsizlikler ve genç istihdamı

Prof. Dr. Gökben Hızlı Sayar

1975 İskenderun doğumlu olan Dr. Hızlı, lise eğitimini 1992'de Konya Anadolu Lisesinde tamamladı. 1999 yılında Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi İngilizce Tıp Bölümünden mezun oldu ve psikiyatri ihtisasını Başkent Üniversitesi Psikiyatri Ana Bilim Dalında yaptı. 2011 yılında yardımcı doçent, 2015 yılında doçent ünvanı aldı. 2005 yılında psikiyatri ihtisasını tamamladı. Hâlen Üsküdar Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi öğretim üyesidir.

Sosyoekonomik durum, bireylerin yaşam kalitesini, sağlık düzeyini ve psikolojik iyilik hâlini doğrudan etkileyen temel faktörlerden biridir. Özellikle ekonomik belirsizliklerin arttığı dönemlerde işsizlik, gelir kaybı ve finansal stresin bireylerin ruh sağlığı üzerinde ciddi olumsuz etkiler yarattığı bilinmektedir (1). Genç istihdamı, sosyoekonomik eşitsizliklerin en belirgin şekilde hissedildiği alanlardan biridir ve bu durum, ruh sağlığı üzerinde derin etkiler yaratmaktadır. Türkiye'de ve dünyada uygulanan sosyal yardımlaşma modelleri, bu olumsuzlukları hafifletme konusunda farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Türkiye, 38 üye ülke ve Avrupa Birliği (AB)'nin de gözlemci olduğu Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) içerisinde, ne eğitimde ne de iş hayatında olmayan genç nüfus oranının yüzde 26,5 ile en yüksek olduğu ülke konumundadır. Bu yüksek oran, sadece ekonomik bir sorun olmanın ötesinde, toplumsal açıdan da ciddi riskler barındırmaktadır. Özellikle ne eğitimde ne de istihdamda olan gençlerin, terör ve suç örgütlerinin hedefi hâline gelme olasılığı göz önünde bulundurulduğunda, bu konuya yönelik kapsamlı önlemler alınması gerekmektedir. Bu bölümde, ekonomik belirsizliklerin ve genç istihdam sorunlarının ruh

sağlığına etkileri incelenecek, Türkiye ve dünya genelinde uygulanan sosyal destek mekanizmaları ele alınacaktır.

Sosyoekonomik Durumun Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri

Ekonomik refah ile ruh sağlığı arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Gelir düzeyi düşük bireylerde depresyon, anksiyete ve stres bozuklukları gibi psikiyatrik rahatsızlıkların daha sık görüldüğü araştırmalarla kanıtlanmıştır (2). Sosyoekonomik düzeyi düşük bireyler, sağlık hizmetlerine erişimde zorluk yaşamakta ve destekleyici sosyal ağlardan mahrum kalmaktadır. Gençler açısından ele alındığında, istikrarsız çalışma koşulları, geleceğe dair belirsizlikler ve finansal bağımsızlık elde edememe gibi faktörler, ruh sağlığını doğrudan etkilemektedir.

İşsizlik ve düşük gelir seviyeleri, bireylerin sosyal aidiyet duygusunu zayıflatırken, ekonomik baskılar nedeniyle kronik stresin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (3). Araştırmalar, uzun süreli işsiz kalan gençlerde anksiyete bozukluğu ve depresyon oranlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, ekonomik eşitsizliklerin artması, gençlerin toplumsal

hayata katılımını kısıtlayarak sosyal izolasyon ve yalnızlık duygularını pekiştirmektedir.

Alt Gelir Gruplarındaki Gençlerin Ruh Sağlığı Sorunları ve Sosyal Destek Mekanizmalarının Eksikliği

Alt gelir grubuna mensup gençlerin karşı karşıya olduğu en büyük sorunlardan biri, ruh sağlığı hizmetlerine erişimde yaşadıkları zorluklardır. Finansal kısıtlamalar nedeniyle psikolojik destek almakta güçlük çeken gençler, yaşadıkları ruhsal sorunları uzun vadede daha ağır şekilde deneyimlemektedirler (4). Ücretsiz psikolojik destek hizmetlerinin yetersizliği, bu gençlerin ruh sağlığı sorunlarının ilerlemesine sebep olmaktadır.

Sosyal destek mekanizmalarının eksikliği, ekonomik belirsizliklerin etkilerini daha da ağırlaştırmaktadır. Türkiye'de psikososyal destek sağlayan kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır ancak bu hizmetlerin yeterli kapsayıcılıkta olmadığı gözlemlenmektedir. İşsizlikle mücadele eden gençlerin psikolojik dayanıklılıklarını artırmak ve topluma kazandırılmalarını sağlamak amacıyla daha kapsamlı politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye ve Dünyada Sosyal Yardımlaşma Modelleri

Türkiye’de genç işsizlikle mücadeleye yönelik çeşitli sosyal yardımlaşma programları uygulanmaktadır. Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), genç istihdamını artırmak amacıyla mesleki eğitim programları sunmakta ve işsizlik maaşı gibi desteklerle ekonomik belirsizlikleri hafifletmeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte, bu programların etkisi sınırlı kalmakta ve özellikle uzun süreli işsizlik yaşayan gençler için yeterli çözümler üretilmemektedir.

Dünya genelinde farklı ülkelerde uygulanan sosyal yardımlaşma modelleri, Türkiye için önemli örnekler sunmaktadır (5). Örneğin İskandinav ülkelerinde genç işsizlik oranlarını düşürmeye yönelik aktif iş gücü politikaları ve sosyal yardım mekanizmaları başarıyla uygulanmaktadır. Danimarka’da uygulanan “Flexicurity” modeli, esnek iş gücü piyasası ile işsiz kalan bireylerin hızlı şekilde yeniden istihdama kazandırılmasını sağlamaktadır. Almanya’daki “Genç Garantisisi” programı ise gençlerin eğitim, staj veya iş fırsatlarına erişimini garanti altına alarak ekonomik

belirsizliklerin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Bu ülkelerin yanı sıra, nüfus yapısı ve ekonomik koşulları Türkiye’ye daha yakın olan Latin Amerika ülkelerinde de genç işsizliğe yönelik çeşitli destek programları yürütülmektedir. Örneğin Brezilya, Şili, Meksika ve Arjantin gibi ülkelerde genç nüfus oranı yüksek olduğu için istihdamı artırmaya yönelik özel teşvikler sağlanmaktadır. Bu ülkelerde sosyal yardımlaşma programları kapsamında, gençlerin girişimcilğe yönlendirilmesi, ücretsiz mesleki eğitim programları sunulması ve iş yerlerine staj imkânları sağlanması gibi uygulamalar mevcuttur. Türkiye için bu ülkelerdeki uygulamalar örnek teşkil edebilir.

Bu tür modellerin Türkiye’ye uyarlanması, gençlerin ekonomik güvencesizlikten kaynaklanan ruhsal sorunlarını hafifletebilir ve sosyal destek mekanizmalarının daha etkin işlemesine katkı sağlayabilir.

Çıraklık ve Sübvansiyon Programları

Gençlerin veya belirli alt grupların istihdamını desteklemek üzere Fransa, İtal-

İşsizlik ve düşük gelir seviyeleri, bireylerin sosyal aidiyet duygusunu zayıflatırken, ekonomik baskılar nedeniyle kronik stresin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Araştırmalar, uzun süreli işsiz kalan gençlerde anksiyete bozukluğu ve depresyon oranlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, ekonomik eşitsizliklerin artması, gençlerin toplumsal hayata katılımını kısıtlayarak sosyal izolasyon ve yalnızlık duygularını pekiştirmektedir.

ya, Suudi Arabistan, İspanya ve Birleşik Krallık'ta çeşitli sübvansiyon programları yürütülmektedir. Bu ülkelerde genç iş gücünü desteklemek adına şirketlere teşvikler verilmekte, çıraklık ve mesleki eğitim programları düzenlenmektedir. Örneğin İspanya, İtalya, Kanada, Fransa, Almanya, Avustralya, Meksika, Güney Kore ve Birleşik Krallık'ta çıraklık sözleşmeleri, teşvik ödemeleri ve kariyer danışmanlığı gibi çeşitli programlar uygulanmaktadır. Japonya, Çin ve Suudi Arabistan'da genç mezunlara, Birleşik Krallık'ta ise uzun dönemli işsizlere yönelik istihdam hizmetleri öne çıkmaktadır. Ayrıca, Endonezya, Meksika, Rusya ve Türkiye'de girişimcilik destekleri verilmekte, Güney Kore, Birleşik Krallık ve Meksika'da gençlere yönelik staj programları uygulanmaktadır. Fransa'da ekonomik olarak geri kalmış bölgelerdeki gençlere yönelik iş yaratma projeleri geliştirilirken, AB kapsamında 25 yaş altı gençlere yönelik olarak "Gençler için Garanti" programı uygulanmaktadır. Türkiye'de bu gibi uygulamalara benzer modellerin hayata geçirilmesi, genç işsizliğini azaltmada önemli bir adım olacaktır.

Çözüm Önerileri ve Politika Önerileri

Gençlerin ekonomik belirsizliklerden kaynaklanan ruh sağlığı sorunlarını en

aza indirmek için bütüncül, sürdürülebilir ve kapsayıcı politikalara ihtiyaç vardır. Bu kapsamda hem bireysel hem de toplumsal düzeyde uygulanabilecek çeşitli çözüm önerileri geliştirilebilir.

1) Gençler için ruh sağlığı hizmetlerine erişimin artırılması: Ruh sağlığı hizmetleri, özellikle ekonomik sıkıntı içindeki gençler için ulaşılabilir ve ücretsiz hâle getirilmelidir. Kamu destekli psikolojik danışmanlık merkezleri, üniversitelerdeki rehberlik ve psikolojik danışmanlık birimleri ve belediyelerin sunduğu sosyal destek programları yaygınlaştırılmalıdır. Ayrıca, çevrim içi terapiler ve mobil uygulamalar gibi dijital çözümlerle gençlerin ruh sağlığı hizmetlerine erişimi kolaylaştırılabilir.

2) Genç işsizliği ile mücadelede kapsamlı politikaların geliştirilmesi: İşsizlik, ekonomik belirsizliklerin en önemli tetikleyicilerinden biridir ve gençler arasında en yaygın ruh sağlığı sorunlarına neden olmaktadır. Bu nedenle, genç işsizliği ile mücadeleye yönelik daha etkili politikalar geliştirilmelidir. İş piyasasında gençlerin daha kolay yer bulabilmesi için mesleki eğitim programları yaygınlaştırılmalı, sektörel beceri kazandırma projeleri haya-

ta geçirilmelidir. Kamu ve özel sektör iş birliği ile staj, çıraklık ve istihdam garantili mesleki eğitim programları düzenlenmelidir.

3) Sosyal yardımlaşma mekanizmalarının güçlendirilmesi: Türkiye'de gençlere yönelik sosyal yardımlaşma mekanizmaları artırılmalı ve daha kapsayıcı hâle getirilmelidir. Özellikle düşük gelirli ailelerden gelen gençlerin ekonomik kaygılarının azaltılması için burs programları genişletilmeli, devlet destekli konut ve yaşam maliyetlerini düşüren projeler hayata geçirilmelidir. Avrupa'daki başarılı sosyal yardım örneklerinden biri olan "Genç Garantis" gibi sistemler Türkiye'de de uygulanabilir.

4) Ekonomik güvencelerin sağlanması: Gençlerin iş hayatına daha sağlam bir şekilde atılabilmesi için ekonomik güvenceler artırılmalıdır. Örneğin başlangıç maaşlarını teşvik eden devlet destekli programlar, genç girişimcilere özel kredi ve hibe destekleri sunulabilir. Aynı zamanda, iş güvencesinin sağlanması için çalışma saatleri ve işten çıkarma düzenlemeleri daha esnek hâle getirilebilir. Esnek çalışma saatleri ve uzaktan çalışma seçenekleri, ekonomik baskıları azaltarak gençlerin ruh sağlığını koruyabilir.

5) Eğitim ve meslek edindirme programlarının güçlendirilmesi:

Gençlerin ekonomik belirsizliklere karşı korunabilmesi için eğitim sisteminin iş piyasasına uyumlu hâle getirilmesi gerekmektedir. Üniversite müfredatlarının iş dünyasının ihtiyaçlarına göre güncellenmesi, teknik beceri eğitiminin artırılması ve iş dünyası ile eğitim kurumları arasındaki iş birliklerinin artırılması önemlidir. Ayrıca, teknoloji ve dijital beceri eğitimleri teşvik edilerek gençlerin geleceğin iş dünyasına hazırlanması sağlanmalıdır.

6) Gençlerin psikososyal destek hizmetlerine yönlendirilmesi:

Gençlerin ekonomik stresle başa çıkmalarını desteklemek için psikososyal destek programları oluşturulmalıdır. Belediyeler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan grup terapileri, rehberlik programları ve bilinçlendirme kampanyaları ile gençlerin psikolojik dayanıklılıkları artırılmalıdır. Ayrıca, gençler için sosyal uyum programları düzenlenerek topluma entegrasyonları desteklenmelidir.

7) Kamu ve özel sektör iş birliği ile destek programlarının geliştirilmesi:

Kamu kurumları ve özel sektör iş birliği ile gençlere yönelik finansal destek, kariyer rehberliği ve mentorlük programları artırılmalıdır. Örneğin büyük ölçekli şirketlerin sosyal sorumluluk projeleri kapsamında gençlere iş, staj ve eğitim fırsatları sunmaları teşvik edilmelidir. Ayrıca, sosyal girişimciliğin desteklenmesi ve gençlerin kendi işlerini kurmalarına yönelik teşviklerin artırılması önemlidir.

Sonuç olarak, gençlerin ekonomik belirsizlikler nedeniyle yaşadığı ruh sağlığı sorunlarını hafifletmek için çok yönlü politikalar gereklidir. Eğitimden istihdama, sosyal yardımlaşmadan ruh sağlığı hizmetlerine kadar geniş bir çerçevede destek sağlayacak sürdürülebilir çözümler geliştirilmelidir. Bu politikaların etkin bir şekilde uygulanması, hem bireysel düzeyde gençlerin refahını artıracak hem de toplumsal kalkınmaya olumlu katkılarda bulunacaktır.

Ekonomik belirsizlikler ve genç işsizlik, ruh sağlığı üzerinde derin etkiler yaratan önemli sorunlardır. Özellikle alt gelir grubundaki gençler, ruh sağlığı hizmetlerine erişimde zorluklar

yaşamakta ve ekonomik güvencesizlik nedeniyle ciddi stres ve anksiyete sorunları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Türkiye’de ve dünyada uygulanan sosyal destek mekanizmalarının incelenmesi, Türkiye’nin bu alandaki eksikliklerini ve gelişme alanlarını belirlemek açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu bağlamda, ekonomik belirsizliklerin azaltılması ve gençlerin istihdam edilebilirliklerinin artırılması için çok yönlü politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle, gençlerin eğitim ve mesleki becerilerini geliştirmeye yönelik programlar yaygınlaştırılmalı ve bu programların iş piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilmesi sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra, gençlerin ruh sağlığı hizmetlerine erişimini kolaylaştıracak ücretsiz ya da düşük maliyetli psikososyal destek mekanizmaları yaygınlaştırılmalıdır. Devlet ve özel sektör iş birliği ile daha fazla mentorlük, staj ve kariyer yönlendirme programları düzenlenerek gençlerin iş gücüne entegrasyonu teşvik edilmelidir.

Dünya genelinde başarılı sosyal yardımlaşma modelleri incelendiğinde, genç istihdamına yönelik proaktif politikaların, ekonomik refahın artışında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. İskandinav ülkelerinde uygulanan esnek istihdam modelleri ve genç iş gücüne yönelik teşvik politikaları, bu ülkelerdeki düşük genç işsizlik oranlarının temel nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Almanya’daki “Genç Garantisi” programı gibi gençlere eğitim, staj veya iş fırsatları sunan sistemler, ekonomik belirsizliklerin etkisini azaltarak bireylerin ruh sağlığını olumlu yönde etkilemektedir.

Türkiye’de bu tür sosyal politikaların geliştirilmesi, genç nüfusun ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını ve ruh sağlıklarını korumalarını sağlayabilir. Gençlerin sosyoekonomik refahlarını artırmak, sadece bireysel bir gereklilik değil, aynı zamanda toplumsal kalkınma açısından kritik bir adımdır. Sosyal devlet anlayışı doğrultusunda, gençlerin ekonomik belirsizliklere karşı korunmasını sağlayacak sürdürülebilir istihdam politikalarının oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca, kamu ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliği artırılarak gençlere yönelik psikososyal destek hizmetlerinin geliştirilmesi elzemdir.

Son olarak, ekonomik istikrarın sağlanması, bireylerin kendilerini güvende hissetmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. İşsizlik ve gelir eşitsizliğinin bireylerin psikolojik sağlığı üzerinde derin etkiler yarattığı göz önüne alındığında, bu konulara yönelik sosyal politikaların geliştirilmesi kaçınılmazdır. Uzun vadede, ekonomik güvencelerin sağlanması ve sosyal destek mekanizmalarının genişletilmesi, gençlerin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha sağlıklı bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlayacaktır. Bu nedenle, ekonomik belirsizliklerin azaltılması ve gençlerin iş gücüne katılmalarını destekleyecek kapsamlı reformların hayata geçirilmesi, gençlerin ruh sağlığını korumak için en etkili stratejilerden biri olacaktır. Türkiye’nin OECD ülkeleri arasında en yüksek “ne eğitimde ne de iş hayatında” olan genç nüfus oranına sahip olması, bu konunun daha fazla önemsenmesi gerektiğini göstermektedir.

Kaynaklar

- 1) Karadağ, A. S., Akdeniz, N., Çalka, O., et al. (2012). Dermatology Life Quality Index scores in various skin diseases among hospitalized patients. *Journal of the Turkish Academy of Dermatology*, 6, 1262a1.
- 2) McGeachie, M. J., Yates, K. P., Zhou, X., et al. (2016). Patterns of growth and decline in lung function in persistent childhood asthma. *The New England Journal of Medicine*, 374(19), 1842-1852.
- 3) Köse Uysal, E., & Özenç Uçak, N. (2013). Tıp akademisyenlerinin kanıta dayalı bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışları. *Bilgi Dünyası*, 14(1), 37-61.
- 4) Özyurt, K., Avci, A., Ertaş, R., et al. (2018). PSORTAKSIS: Yeni bir psoriasis hasta kayıt sistemi. *Turkish Journal of Dermatology*, 12, 23-27.
- 5) European Commission. (2022). Youth Guarantee Implementation Report. Brussels, Belgium.